

پژوهشکده پولی و بانکی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

مطالبات غیر جاری یا دارایی‌های مسموم بانک‌ها

دکتر فرهاد نیلی

امینه محمودزاده

MBRI-PP-93025

مقاله سیاستی

آذر ۹۳

www.mbri.ac.ir

پژوهشکده پولی و بانکی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

پژوهشکده پولی و بانکی

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

تهران: میدان آرژانتین، ابتدای بزرگراه آفریقا، پلاک ۱۰

کدپستی: ۱۵۱۴۹۴۷۱۱۱ صندوق پستی: ۷۹۴۹-۱۵۸۷۵

www.mbri.ac.ir

- دیدگاه و نظرات ارائه شده در این مقاله متعلق به نویسندگان بوده و لزوماً نظر پژوهشکده پولی و بانکی را منعکس نمی کند.
- کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به پژوهشکده پولی و بانکی می باشد، لیکن استفاده از نتایج این مقاله با ذکر منبع بلامانع است.

مطالبات غیرجاری یا دارایی‌های مسموم بانک‌ها

دکتر فرهاد نیلی^۱
امینه محمودزاده^۲

چکیده

مطالبات غیرجاری بانک‌ها نشان‌گر زیان انباشته‌ای هستند که در اثر استمرار مجموعه‌ای از فرازو فرودها در سطح کلان و سوء مدیریت‌ها در بخش مالی، در اقتصاد کشور رسوب کرده‌اند. نسبت مطالبات غیرجاری به کل تسهیلات در ایران همواره از هنجارهای بین‌المللی بیشتر بوده که نشانه آشکاری از ناکارایی فرآیند تخصیص اعتبار و واسطه‌گری مالی در ایران است. با این که عدم تقارن اطلاعات بین بانک و وام‌گیرنده در قبل و بعد از اعطای وام، در بطن و سرشت تصمیمات اعتباری بانک قرار دارد؛ فقدان نهادهای لازم برای تقویم و تسهیم ریسک اعتباری بانک‌ها، آن‌ها را در برابر احتمال همیشگی نکول مشتریان، بی‌حفاظ می‌کند. از آنجا که وضعیت اقتصاد کلان می‌تواند بر تعداد قابل‌ملاحظه‌ای از وام‌گیرندگان به صورت هم‌سو و هم‌زمان اثر بگذارد، شرایط اقتصاد کلان نیز بر سهم مطالبات غیرجاری موثر است.

در ایران، مطالبات غیرجاری بانک‌ها مدت‌هاست که به دلیل ابعاد مالی، گستره نهادی، ماندگاری زمانی و پیچیدگی عوامل درگیر در پیدایش و پایداری، از سطح خرد به سطح کلان اقتصاد منتقل شده است. راهکارهای مدیریت این پدیده، در دو بخش پیشگیری و درمان طبقه‌بندی می‌شوند. در بعد پیشگیری، مهم‌ترین اقدام ایجاد دفتر اعتباری و در بعد درمان، قدم اول تاسیس شرکت مدیریت دارایی‌ها است. اقدام درمانی مکمل نیز جداکردن بانک‌های خوب از بانک‌های بد است. باید توجه داشت که مطالبات غیرجاری بانک‌ها مساله‌ای ملی و فراقوه‌ای است که محدود کردن آن به بانک‌ها ظرفیت حاکمیت برای تشخیص ابعاد و ارزیابی حجم اقدامات لازم برای حل و فصل آن را به شدت تقلیل می‌دهد.

۱- هیئت علمی گروه پول و ارز، پژوهشکده پولی و بانکی
۲- پژوهشگر گروه پول و ارز، پژوهشکده پولی و بانکی

۱- مقدمه

مطالبات غیرجاری بانک‌ها که دارایی‌های غیرگردشی^۱ نیز نامیده می‌شوند، نشان‌گر زیان انباشته‌ای هستند که در اثر استمرار مجموعه‌ای از فرازو فرودها در سطح کلان و سوء مدیریت‌ها در بخش مالی، در اقتصاد کشور رسوب کرده‌اند. نفس این که این زیان به دلیل ماهیت عملیات حسابداری نهایتاً در ترازنامه بانک‌ها به عنوان بستانکاران نهایی نشسته، نافی این امر نیست که بخشی از مطالبات غیر قابل وصول بانک‌ها، عملاً زیان کل اقتصاد است که در حلقه نهایی زنجیره‌ای از تصمیمات و عملیات، به بانک‌ها به ارث رسیده است. با درک این نکته، یادداشت حاضر متکفل تحلیل نظری و تجربی ابعاد و آثار مالی و اقتصادی مطالبات غیرجاری بانک‌ها بر اقتصاد و نظام مالی کشور و استخراج توصیه‌های سیاستی برای خروج از این معضل است.

قلب تپنده بانکداری در واسطه‌گری مالی و چرخاندن مستمر جریان تسهیلات-سپرده-تسهیلات است. مطالبات غیرجاری، به دلیل قفل کردن تسهیلات بانک‌ها در فرایندی خارج از این چرخه، عملاً بخشی از دارایی‌های بانک‌ها را از مدیریت اعتباری آن‌ها خارج و توان اعتباردهی‌شان را کاهش می‌دهند. این تسهیلات همچنین از مسیر افزایش نسبت اعتبارات سوخت‌شده یا در حال سوخت، ریسک اعتباری بانک را افزایش داده و از تمایل به اعطای تسهیلات می‌کاهند. با این پیش فرض که بنگاه‌های تولیدی در مقایسه با خانوارها در مقابل شوک‌های اقتصادی آسیب‌پذیرترند؛ احتمال نکول بیشتری دارند و متوسط رقم تسهیلات دریافتی آنان نیز بسیار فراتر از دریافت‌کنندگان تسهیلات مصرفی است^۲، هزینه دیگر انباشت این نوع مطالبات تخریب رابطه بانک و بنگاه است.

وام‌های غیرجاری فعالیت عادی بانک را مختل و سودآوری را کم می‌کنند. بنای فعالیت بانکداری بر گردش وجوه است. در صورتی که وجوه وام داده شده در زمان مورد انتظار به چرخه عملیات عادی بانک برنگردد، تعادل زمانی دارایی‌ها و بدهی‌های بانک دچار مشکل و بانک با ریسک نقدشوندگی مواجه می‌شود. به علاوه، سود ناشی از وام‌های غیرجاری قابل شناسایی نیست و در نظر گرفتن ذخیره مناسب برای این وام‌ها هزینه بانک را افزایش می‌دهد. بنابراین افزایش مطالبات غیرجاری توان و تمایل بانک‌ها برای اعطای تسهیلات را کاهش داده و به خشکی اعتبار^۳ منجر می‌شود. علاوه بر این، بانک‌ها برای وام‌دادن به پروژه‌ها و سرمایه‌گذاری‌های جدید که به صورت بالقوه ریسک و بازده بیشتری دارند نیز انگیزه کمتری خواهند داشت. در نتیجه تامین مالی به عنوان یکی از کارکردهای اصلی نظام بانکی با مشکل مواجه می‌شود. از سوی دیگر، زیان ناشی از مطالبات غیرجاری، سرمایه پایه بانک‌ها را کاهش و احتمال مواجهه آن‌ها با بحران اعتباری و خشکی اعتبار را افزایش می‌دهد. تنزل موقعیت بانک‌ها در رتبه‌بندی‌های بین‌المللی از دیگر پیامدهای رشد مطالبات غیرجاری فراتر از هنجارهای بین‌المللی است.

با افزایش سهم مطالبات غیرجاری دقت اندازه‌گیری متغیرهای پولی نیز کاهش می‌یابد. این مطالبات از حیث کارکرد، دارایی‌های غیرجاری بانک‌اند و قابلیت به کارگیری مجدد در قالب سپرده را ندارند. بنابراین از حیث چرخه واسطه‌گری مالی، مطالبات غیرجاری همانند وجوه نقد عمل می‌کنند هرچند بر خلاف این وجوه، گشایشی در مدیریت نقدینگی بانک حاصل نمی‌کنند. بر اساس این تحلیل، در ترازنامه تلفیقی شبکه بانکی مانده مطالبات غیرجاری بانک‌ها، مانند نقد صندوق ضریب فزاینده نقدینگی را تقلیل می‌دهد. محاسبات متداول پولی که ضریب فزاینده را از تقسیم مانده نقدینگی بر پایه پولی به دست می‌آورند، با جاری فرض کردن همه تسهیلات بانک‌ها به بیش برآورد ضریب فزاینده نقدینگی و به دنبال آن بی‌دقتی در سیاست‌گذاری اعتباری می‌انجامند. این پدیده در کنار تاثیر پذیرفتن نسبت مطالبات غیرجاری از چرخه‌های اقتصادی می‌تواند بخشی از تدبیر سیاست‌گذار برای خروج از رکود را با مشکل مواجه کند.

1 - Nonperforming

۲- برای اطلاعات بیشتر به یادداشت سیاستی «شکست بازار اعتبارات» رجوع شود.

۳- خشکی اعتبار (Credit Crunch) به شرایطی اطلاق می‌شود که عرضه اعتبار از سطح متناظر با نرخ بازار و سودآوری پروژه‌های سرمایه‌گذاری کمتر باشد.

۲- تعاریف و مقررات

۱-۲. طبقه‌بندی دارایی‌ها

با وجودی که همواره بازپرداخت بخشی از تسهیلات اعطایی بانک‌ها با تاخیر صورت می‌گرفته و بخشی از وام‌های اعطایی سوخت می‌شده، به نظر می‌رسد عمده توجه به مبحث مطالبات غیرجاری پس از تصویب "دستورالعمل طبقه‌بندی دارایی‌های موسسات اعتباری" توسط شورای پول و اعتبار در سال ۱۳۸۵ صورت گرفته است. تا پیش از این تاریخ بانک‌ها برای دسته‌بندی مطالبات به عنوان بخشی از دارایی‌هایشان از تعریف واحدی استفاده نمی‌کردند. اثر اجرای این مصوبه به صورت افزایش مانده مطالبات غیرجاری در نمودار ۱ قابل مشاهده است. بر اساس این مصوبه تسهیلات بانک‌ها در دسته‌های جاری، سررسید گذشته، معوق و مشکوک‌الوصول طبقه‌بندی می‌شوند (نمودار ۱ و ۸).

طبق دستورالعمل طبقه‌بندی وام‌ها باید بر اساس بررسی سه معیار (۱) میزان تاخیر در بازپرداخت اقساط، (۲) انتظار از وضعیت مالی مشتری و (۳) چشم‌انداز صنعت و بازار محصولات مشتری صورت بگیرد، به نحوی که در نهایت ملاک طبقه‌بندی، ضعیف‌ترین شاخص ارزیابی شده در آن طبقه باشد. با این حال در عمل ملاک عمل در طبقه‌بندی، میزان تاخیر در پرداخت اقساط است و ارزیابی آتیه صنعت و مشتری نقش قابل ملاحظه‌ای در تفکیک اقلام دارایی ایفا نمی‌کنند. در نتیجه، مواجهه مشتری یا صنعت با شوک منفی درآمدی، بازپرداخت اقساط را کاهش می‌دهد و هزینه و ریسک بانک‌ها را به یکباره زیاد می‌کند.

وام‌های غیرجاری درآمدزا نیستند و به اندازه‌ای که احتمال بازپرداخت آن‌ها کم می‌شود، عملاً ماهیت دارایی خود را از دست می‌دهند و عامل افزایش هزینه‌های بانک می‌شوند. بنابراین نهاد ناظر برای تعدیل اثر سوخت شدن وام‌ها در ترازنامه و عدم مواجهه ناگهانی با هزینه مطالبات سوخت شده، بانک‌ها را موظف به ذخیره‌گیری مناسب برای تسهیلات کرده است. بر اساس "دستورالعمل نحوه محاسبه ذخیره مطالبات موسسات اعتباری" بانک‌ها حداقل ۱,۵ درصد از کل خالص تسهیلات اعطایی را به صورت ذخیره عمومی محاسبه و نگهداری می‌کنند. از آنجا که ریسک عدم بازپرداخت بدهی در مطالبات غیرجاری بالاتر است، لازم است بانک‌ها با توجه به مانده هر طبقه و همچنین وثایق مرتبط با آن دسته از تسهیلات، ذخیره اختصاصی نیز در نظر بگیرند. بر اساس نمودارهای ۳ و ۱۰ که به ترتیب رفتار ذخیره‌گیری را در گروه‌های بانکی و مقایسه با سایر کشورها نشان می‌دهند؛ به نظر می‌رسد به‌رغم سهم قابل ملاحظه مطالبات غیرجاری، نسبت ذخایر اختصاصی در بانک‌های ایران بسیار پایین است و سهام‌داران بانک از مسیر ذخیره‌گیری هزینه چندانی متحمل نمی‌شوند. در نتیجه شناسایی هزینه مطالبات غیرجاری تا زمان سوخت شدن آن‌ها به تاخیر می‌افتد. در صورتی که شرایط نامساعد اقتصاد کلان هم احتمال سوخت شدن وام‌ها را افزایش دهد، شناسایی یکباره هزینه مطالبات غیرجاری نه تنها فعالیت یک بانک، بلکه کارکرد نظام بانکی را با مشکل مواجه می‌سازد.

عامل دیگری که شناسایی اقلام غیرجاری را با مشکل مواجه کرده، استمهال تسهیلات غیرجاری است که نه بر اساس افزایش توان بازپرداخت اقساط توسط مشتریان بلکه بنا بر سیاست‌گذاری حاکمیت صورت گرفته است. از جمله می‌توان به بندهای ۲۸ و ۲۹ قوانین بودجه کشور در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ در مورد استمهال تسهیلات اشاره کرد. مطالعات پشتیبان نشان می‌دهند بیش از نیمی از تسهیلات غیرجاری تقسیط شده، ایفا نشده‌اند.

۲-۲. اشکال شرعی وصول جریمه تاخیر^۱

دریافت جریمه از مشتریان بدحساب بر اساس شرط کیفری مالی یا وجه التزام به جهت ربوی بودن قابل اشکال است زیرا دریافت زیاده بر مبلغ اصلی دین اگر در قرارداد قرض باشد، شرط انتفاع به شمار می‌آید و اگر در سایر عقود باشد، مصداق ربای جاهلی^۲ است. مطابق این تعریف اگر قصد بانک امهال مشتری در مقابل افزایش مبلغ بدهی باشد، وقوع ربا امری حتمی است. با توجه به این اشکال، مسأله وجه التزام تاخیر در تادیه دیون بانکی^۳، می‌تواند هزینه یا جریمه تلقی شود. توضیح این که بانک با دریافت وجه التزام به مشتریان اختیار می‌دهد با پرداخت جریمه از مهلت بیشتری برای بازپرداخت تسهیلات برخوردار شوند. اگر عملکرد بانک این‌گونه باشد، مشتری نیز متقابلاً ممکن است تصور کند که پرداخت جریمه، قیمت بالاتری است که بانک در ازای بیشتر در اختیار داشتن تسهیلات (امهال) مقرر نموده است. در این صورت، پرداخت این هزینه برای مشتری در مقابل منافعی که از دیرپرداخت تسهیلات نصیب وی می‌گردد، ممکن است صرفه و توجیه اقتصادی نیز داشته باشد. از مشکلات قابل توجه این راهکار، برخورد یکسان با مشتریانی است که به دلایل مختلف از پرداخت بدهی نکول کرده‌اند. مشتریانی که به دلیل اعسار و ورشکستگی از پرداخت به موقع بدهی خویش باز می‌مانند متخلف محسوب نمی‌شوند تا مستحق پرداخت جریمه باشند. لذا دریافت جریمه از آن‌ها علاوه بر دو چندان نمودن مشکلاتشان، امری ظالمانه است. این ظلم در شریعت به حکم قاعده عدل و انصاف، نفی گشته است. گرچه برخی از محققان تلاش نموده‌اند مبانی اخذ وجه التزام تاخیر تادیه را به صورتی مستدل تبیین نمایند، اما مشهور فقها همچنان بر این اعتقادند که اخذ جریمه تاخیر تادیه، ربا محسوب می‌شود و درآمدهای بانک‌ها از این طریق غیر مشروع با مشکلات فقهی مواجه است.

۳- آسیب‌شناسی و عارضه‌یابی

جدول ۱ با ارائه تصویری کلی از وضعیت مطالبات غیرجاری شبکه بانکی کشور طی دهه اخیر نشان می‌دهد طی سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۲ مطالبات غیرجاری بانک‌ها به طور متوسط سالانه ۱۰ واحد درصد بیش از تسهیلات رشد کرده و کیفیت دارایی بانک‌ها به طور متوسط سالانه ۱۰ درصد تضعیف شده است. در تحلیل این ارقام باید توجه داشت مصوبه شورای پول و اعتبار در مورد طبقه‌بندی دارایی بانک‌ها سبب افزایش دقت بانک‌ها در اندازه‌گیری و طبقه‌بندی ارقام مطالبات غیرجاری و شفافیت صورت‌های مالی آن‌ها شد. لذا به طور خاص، رشد مطالبات غیرجاری در سال‌های ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ را باید به شفاف‌سازی آمارها و نه رشد مطالبات غیرجاری بانک‌ها منتسب کرد.

۱- از فاطمه ملاکریمی بابت ارائه نکات مندرج در این بند تشکر می‌شود.

۲- ربای جاهلی در شرایطی اتفاق می‌افتاد که شخصی به دیگری بدهی داشت و سررسید آن بدهی فرا می‌رسید، طلبکار نزد بدهکار می‌رفت و می‌گفت: «تعطی او تری؟ آیا بدهی‌ات را تسویه می‌کنی یا آن را زیاد می‌کنی؟»

۳- شرط جریمه غرامتی است که یک از خریدار یا فروشنده آن را هنگام بستن قرارداد به عنوان کیفر اخلال در مقتضای عقد یا در آن چه در ضمن عقد به آن ملزم یا متعهد شده‌اند، تعیین می‌کنند و گاه از آن با عنوان وجه التزام یاد می‌شود. (جریمه تاخیر تادیه، موسویان، پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۳۹۲)

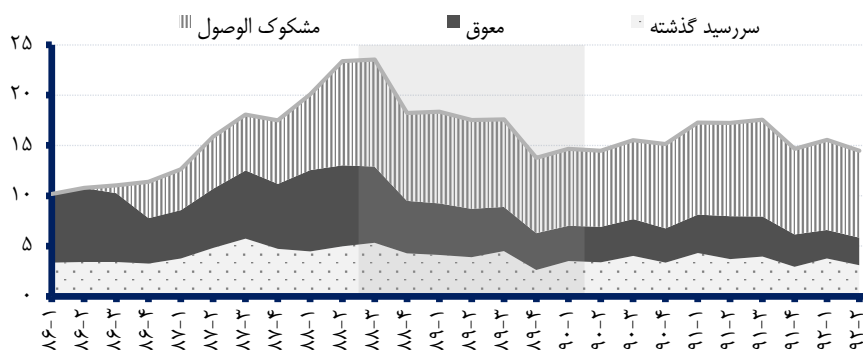
جدول ۱- وضعیت مطالبات غیر جاری بانکها

مقطع (پایان سال)	سطح (هزار میلیارد ریال)		رشد سالانه (درصد)		نسبت مطالبات غیر جاری به کل مطالبات (درصد)	
	مانده بدهی بخش غیر دولتی	مطالبات غیر جاری	مانده بدهی بخش غیر دولتی	مطالبات غیر جاری	غیر جاری از مشکوک الوصول (درصد)	غیر جاری (درصد)
۸۱	۳۲۸	۲۲			۷	
۸۲	۴۵۵	۲۹	۳۹	۳۱	۶	
۸۳	۶۲۶	۴۵	۳۸	۵۴	۷	
۸۴	۸۶۵	۸۳	۳۸	۸۶	۱۰	
۸۵	۱۲۲۶	۱۲۴	۴۲	۳۳	۱۰	
۸۶	۱۶۶۴	۱۸۷	۳۶	۵۱	۱۱	۳۲
۸۷	۱۸۶۷	۳۲۵	۱۲	۷۴	۱۷	۳۶
۸۸	۲۱۳۷	۴۱۷	۱۵	۲۸	۲۰	۴۸
۸۹	۲۹۲۹	۴۳۸	۳۷	۵	۱۵	۵۴
۹۰	۳۵۲۴	۵۷۶	۲۰	۳۲	۱۶	۵۴
۹۱	۴۱۳۹	۶۴۶	۱۷	۱۲	۱۶	۵۸
۹۲:۱۱	۵۵۰۶	۸۵۹	۳۳	۳۳	۱۶	۶۳
متوسط			۳۰	۴۰	۱۳	۴۹

منبع: داده‌های بانک مرکزی، محاسبات تحقیق.^۱

نسبت مطالبات غیر جاری به کل تسهیلات در ایران همواره از هنجارهای بین‌المللی بیشتر بوده که نشانه آشکاری از ناکارایی فرآیند تخصیص اعتبار و واسطه‌گری مالی در ایران است. حجم بالای مطالبات مشکوک‌الوصول نیز نشان می‌دهد احتمال نقد شدن این بخش از دارایی‌های بانکها در فرآیند معمول بانکداری بسیار اندک است و لازم است سیاست‌گذار برای حل این مساله ابزارها و نهادهای لازم را در اختیار شبکه بانکی قرار دهد.

نمودار ۱- نسبت مطالبات غیر جاری به خالص تسهیلات شبکه بانکی (درصد)

منبع: داده‌های بانک مرکزی، محاسبات تحقیق.

توضیح: دوره رونق اقتصادی هاشور خورده است.

مطابق نمودار ۱ همواره سهم بالایی از تسهیلات اعطایی شبکه بانکی (به صورت متوسط ۱۵ درصد) به مطالبات غیر جاری تبدیل می‌شود. بخش اعظم این مطالبات (حدود ۶۰ درصد) نیز، به دسته مطالبات مشکوک‌الوصول با احتمال وصول بسیار پایین تعلق دارند. با وجودی که در دوران رونق اقتصادی، از نسبت مطالبات غیر جاری کاسته شده سهم مطالبات مشکوک‌الوصول به صورت قابل توجهی تغییر نکرده

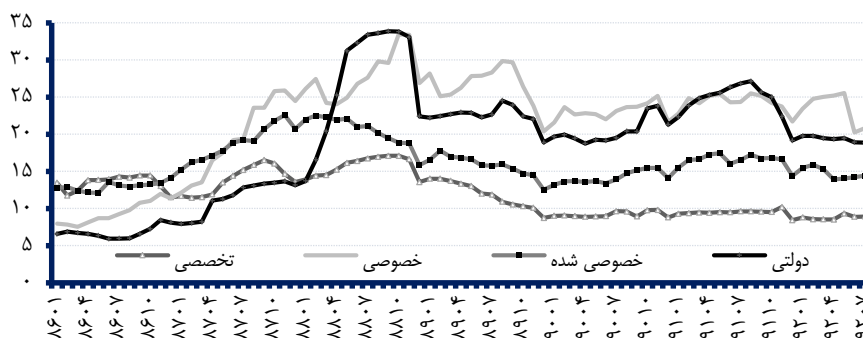
۱- تفاوت مشاهده شده در ارقام جدول ۱ و سایر نمودارها به استفاده از منابع داده ای متفاوت بر می‌گردد.

است. به نظر می‌رسد این طبقه از مطالبات غیرجاری بیشتر تحت تاثیر عواملی غیر از شرایط کلان اقتصادی هستند. دوره افزایش دقت در شناسایی مطالبات غیرجاری در این نمودار به فصول ابتدایی سال ۱۳۸۶ اشاره دارد که در آن حجم مطالبات مشکوک‌الوصول تقریباً صفر ثبت شده است.

بررسی مطالبات غیرجاری به تفکیک گروه‌های بانکی در نمودار ۲ نشان می‌دهد سهم بانک‌های خصوصی در مطالبات غیرجاری از همه گروه‌های بانکی بالاتر است؛ پس از آن‌ها به ترتیب بانک‌های دولتی، خصوصی شده و در نهایت بانک‌های تخصصی قرار دارند. غالب بودن سهم بانک مسکن در دارایی بانک‌های تخصصی و نرخ پایین نکول وام‌های مسکن به دلیل وثایق معتبر در این بخش، کمتر بودن نسبت مطالبات غیرجاری در بانک‌های تخصصی را توجیه می‌کند. ممکن است بالاتر بودن نرخ موثر وام‌گیری (نرخ سود تسهیلات به علاوه کارمزد و سایر هزینه‌ها) در بانک‌های خصوصی سبب مراجعه مشتریان پرریسک‌تر که قادر به اخذ وام از بانک‌های دولتی نبوده‌اند به این بانک‌ها و بالا رفتن نسبت مطالبات غیرجاری آن‌ها شده باشد. توضیح محتمل دیگر نیز بالا بودن وام‌دهی درونی (به شرکت‌ها و نهادهای وابسته) در این بانک‌هاست که در مطالعات مربوط به سایر کشورها نیز به عنوان یکی از عوامل کاهش کیفیت دارایی‌های بانک‌ها محسوب می‌شود.

نمودار ۲- نسبت مطالبات غیرجاری به کل تسهیلات در گروه‌های بانکی (درصد)

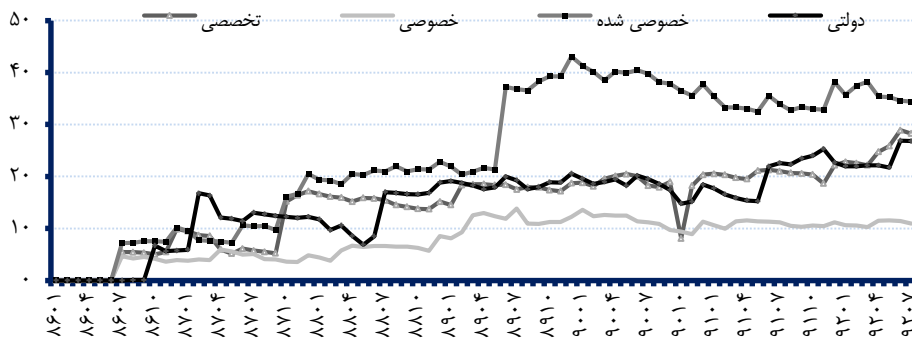
منبع: داده‌های بانک مرکزی.

بانک‌ها موظفند برای مطالبات غیرجاری‌شان ذخیره اختصاصی بگیرند. نرخ ذخیره‌گیری طبق نظر رگولاتور پولی، متناسب با طبقه و کیفیت دارایی از ۱۰ تا ۱۰۰ درصد تعیین می‌شود. ذخیره مطالبات هزینه‌ای نیست که بابت آن کالا یا خدمتی خریداری شده، بلکه پوشش زبانی است که خود را بر ترازنامه بانک تحمیل کرده؛ هزینه‌ای که باید از محل سرمایه تامین شود. لذا مطالبات غیرجاری، از یک سو به طور خودکار سودآوری بانک را کاهش می‌دهند و از طرف دیگر سرمایه بانک را مستهلک می‌کنند. این سازوکاری است که در بطن نظارت بر بانک‌ها برای ایجاد بازخورد در رابطه با اعطای تسهیلات برقرار شده و سهام‌دار را نسبت به کیفیت سازوکار اعطای تسهیلات از سوی مدیریت بانک حساس می‌کند.

پدیده جالب در مورد سازوکار ذخیره‌گیری مطالبات غیرجاری در بانک‌های ایران آن است که رتبه گروه‌های بانکی در نرخ ذخیره‌گیری اختصاصی، تقریباً عکس رتبه آن‌ها در نسبت مطالبات غیرجاری است (نمودار ۳). به عبارت دیگر بانک‌های خصوصی ضعیف‌ترین نسبت را دارند و پس از آن‌ها به ترتیب بانک‌های تخصصی، دولتی و در نهایت بانک‌های خصوصی شده قرار می‌گیرند. شاید کمتر بودن نرخ ذخیره‌گیری اختصاصی در بانک‌های خصوصی را بتوان به عدم پذیرش این هزینه از سوی سازمان مالیاتی به عنوان هزینه قابل قبول از یک سو و فشار سهام‌داران این بانک‌ها برای افزایش سودآوری منتسب کرد. بدیهی است از آنجا که مبنای فعالیت این بانک‌ها حداکثر کردن سود است، انگیزه‌ای برای اجرای فرآیندهایی که منجر به کاهش سود شود را ندارند. از سوی دیگر جهش مشاهده شده در سال ۸۹ (زمان خصوصی شدن) در نسبت ذخیره‌گیری بانک‌های خصوصی شده می‌تواند حاکی از حرکت آن‌ها در جهت بهبود نسبت‌های احتیاطی باشد.

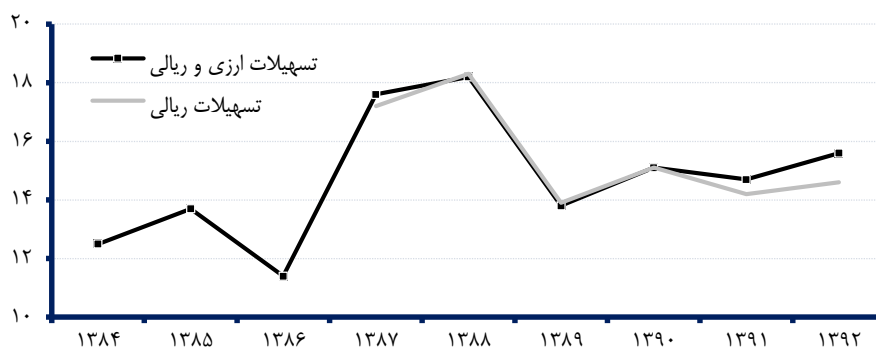
نمودار ۳- نرخ ذخیره‌گیری اختصاصی در گروه‌های بانکی (درصد)

منبع: داده‌های بانک مرکزی.

نسبت مطالبات غیرجاری در بخش‌های ریالی و ریالی-ارزی در نمودار ۴ نشان می‌دهد مقارن با تلاطم‌های ارزی نیمه دوم سال ۱۳۹۱، سهم تسهیلات ارزی غیرجاری از سهم این مطالبات در تسهیلات ریالی بیشتر شده است. مطالعات پشتیبان نشان می‌دهند این فاصله در همه گروه‌های بانکی قابل مشاهده است. به نظر می‌رسد فقدان سازوکار پوشش ریسک نرخ ارز در مورد وام‌های ارزی در شرایطی که به دلیل مضیقه‌های ناشی از تحریم، اقتصاد کشور در معرض شوک‌های ارزی قرار داشته، به همراه اصرار بر حفظ رژیم ارزی شناور مدیریت شده بدون توجه به از دست رفتن مقوم‌های این رژیم، اثر مهمی در بالا بردن نسبت مطالبات غیرجاری ارزی داشته است. در این میان، آسیب‌پذیری عمده مربوط به صنایعی است که طی دوران افزایش درآمدهای ارزی کشور همراه با ثابت نگه داشتن نرخ ارز به واردات وابسته شده بودند.

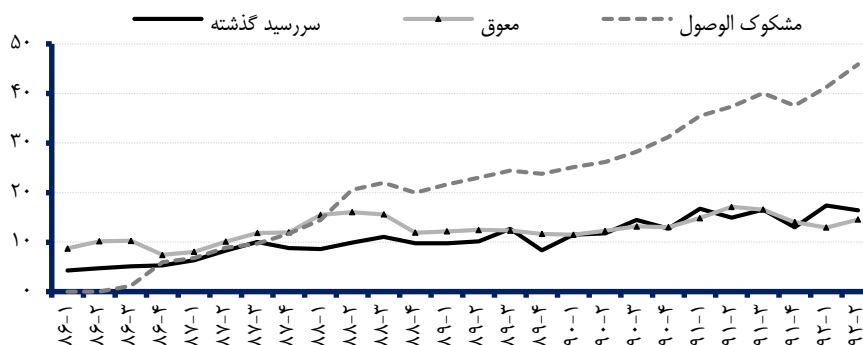
نمودار ۴- نسبت مطالبات غیرجاری در بخش‌های ریالی و کل (درصد)

منبع: داده‌های بانک مرکزی، محاسبات تحقیق.

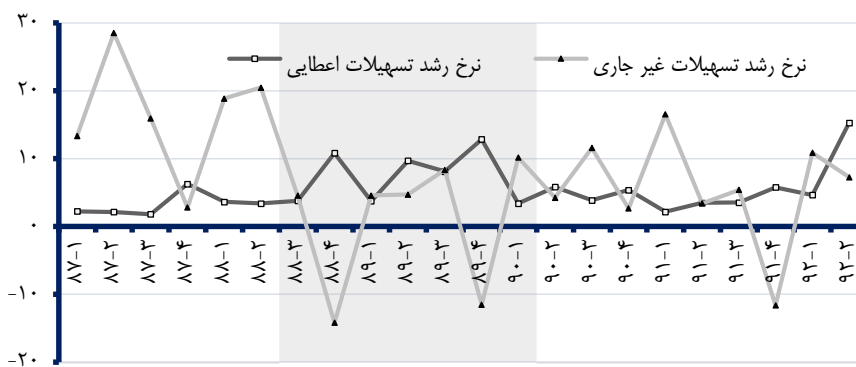
نمودار ۵- حجم مطالبات غیر جاری (ده هزار میلیارد ریال)

منبع: داده‌های بانک مرکزی، محاسبات تحقیق.

نمودار ۵ نشان می‌دهد در حالی که روند مطالبات مشکوک‌الوصول به شدت صعودی است، مطالبات سررسید گذشته و معوق به صورت بطئی رشد می‌کنند. با توجه به آن که قفل شدن تسهیلات بانک‌ها پدیده‌ای تدریجی است، در حالت عادی انتظار می‌رود یک انتقال تدریجی و منظم در دسته‌های مطالبات غیر جاری به ترتیب از سررسید گذشته به معوق و سپس مشکوک‌الوصول قابل ردیابی باشد. عدم مشاهده این رفتار به استمهال مطالبات و عدم شفافیت در سرفصل بندی مطالبات غیر جاری قابل انتساب است. از سوی دیگر روند فزاینده مطالبات مشکوک‌الوصول نشانه‌ای از کاهش امید وصول این طبقه از دارایی‌های بانک‌ها است.

نمودار ۶- نرخ رشد اسمی تسهیلات و مطالبات غیر جاری (درصد)

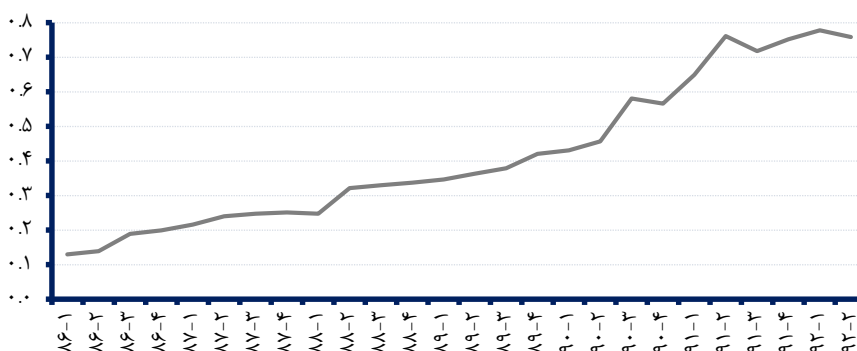
توضیح: دوره رونق اقتصادی هاشور خورده است.
منبع: داده‌های بانک مرکزی، محاسبات تحقیق.

رابطه معکوس نرخ رشد تسهیلات و مطالبات غیر جاری در نمودار ۶ می‌تواند نشان‌دهنده اثر این دسته از دارایی‌ها بر کاهش انگیزه و توان بانک‌ها در اعطای تسهیلات باشد: (۱) در دوره‌هایی که به دلیل رکود در اقتصاد کلان یا رشد بالای تسهیلات غیر جاری، بانک‌ها اطمینان کمتری به بازگشت وجوه وام داده شده دارند، انگیزه وام دادن کم شده و نرخ رشد تسهیلات افت می‌کند؛ (۲) افزایش وصولی‌ها و کاهش مطالبات غیر جاری، وجوه در دسترس و در نتیجه توان بانک‌ها برای وام دادن را زیاد می‌کند. به علاوه نرخ رشد منفی مطالبات غیر جاری

در دوران رونق نشان می‌دهد طی این دوران کیفیت دارایی‌های بانک‌ها بهبود می‌یابد. موقت بودن کاهش مطالبات غیرجاری در فصل چهارم ۹۱ این نکته را به ذهن می‌رساند که این مشاهده از امهال‌های مقرر در قانون بودجه نشأت گرفته است. تملیک وثایق بانکی با وجودی که همواره زیر یک درصد دارایی‌ها بوده، نرخ رشد سریعی داشته است. این امر نشان‌دهنده دو نکته است: (۱) مبلغ وام‌های نکول شده‌ای که بانک‌ها نسبت به تملیک وثایق آن‌ها اقدام کرده‌اند سریع‌تر از کل ترازنامه رشد کرده است؛ (۲) باقی ماندن این وثایق در ترازنامه می‌تواند شاخصی از عدم نقدپذیری آن‌ها در بازار به قیمت‌های جاری باشد (نمودار ۷).

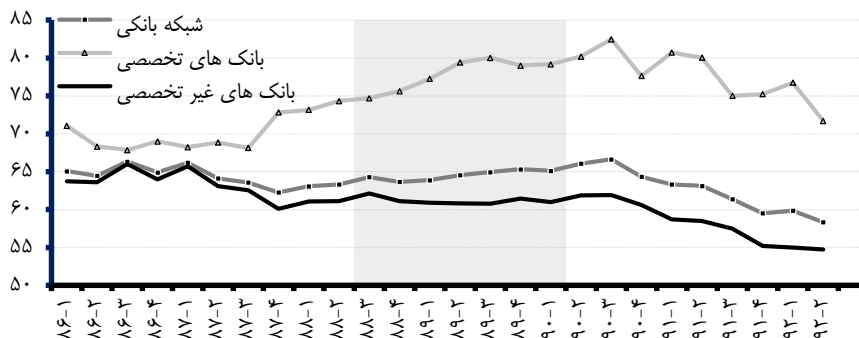
نمودار ۷- سهم وثایق تملیکی از دارایی‌های شبکه بانکی (درصد)

منبع: داده‌های بانک مرکزی، محاسبات تحقیق

بررسی ترازنامه شبکه بانکی نشان می‌دهد همواره کمتر از ۷۰ درصد دارایی‌های شبکه بانکی از جنس تسهیلات بوده؛ نسبتی که با خارج کردن بانک‌های تخصصی کمتر هم می‌شود. نمودار ۸ نشان می‌دهد با گذر زمان فاصله رفتار وام‌دهی بانک‌های تخصصی و غیرتخصصی بیشتر شده است. این تغییر رفتار می‌تواند از تفاوت در تابع هدف این دو دسته بانک نشأت گرفته باشد، به این معنی که هدف بانک‌های تخصصی افزایش ثروت سهام‌دار و همچنین تامین مالی گروه‌ها و تولیدکنندگان خاص است؛ به علاوه ترکیب منابع مالی این بانک‌ها نیز با سایر بانک‌ها متفاوت است. نزولی بودن نسبت تسهیلات در دوران رکود نشان می‌دهد انگیزه بانک‌ها برای وام‌دهی در این دوران کاهش یافته است. بررسی این نکته در کنار نمودار ۱ که افزایش نسبت مطالبات غیرجاری در دوران رکود را نشان می‌دهد، علامتی از اثر کاهنده مطالبات غیرجاری بر توان و تمایل وام‌دهی بانک‌ها است.

نمودار ۸- سهم تسهیلات از دارایی در کل شبکه و گروه‌های بانکی (درصد)

توضیح: دوره رونق اقتصادی هاشور خورده است.

منبع: داده‌های بانک مرکزی، محاسبات تحقیق.

جدول ۲ برخی از ویژگی‌های چرخه‌ای مدیریت دارایی و بدهی بانک‌ها در دوران رونق و رکود را نشان می‌دهد. مقایسه نرخ رشد ارقام ترازنامه نشان می‌دهد نرخ رشد مطالبات غیرجاری در دوران رونق حدود یک و در دوران رونق حدود ۱۰ درصد و به صورت معناداری متفاوت است.

جدول ۲- مقایسه رفتار چرخه‌ای نرخ رشد ارقام منتخب ترازنامه شبکه بانکی

متغیر	نرخ رشد (فصلی)		
	احتمال برابری	میانگین رونق	میانگین رکود
مطالبات غیرجاری	۰.۰۴	۰.۹۴	۱۰.۴۹
تسهیلات جاری	۰.۱۰	۹.۲۷	۴.۴۴
جمع تسهیلات	۰.۲۰	۷.۴۴	۵.۱۱
دارائی‌های ثابت	۰.۱۷	۳.۰۰	۷.۶۱
جمع دارائی‌ها	۰.۵۹	۷.۰۲	۵.۹۴
جمع سپرده‌ها	۰.۷۴	۶.۲۹	۵.۸۴
حقوق صاحبان سهام	۰.۷۳	۶.۰۲	۴.۴۵

توضیح: در صورتی که احتمال برابری زیر ده درصد باشد، احتمال برابر بودن میانگین ارقام در دوران رونق و رکود در سطح اطمینان ۹۰ درصد رد نمی‌شود. منبع: داده‌های بانک مرکزی، محاسبات تحقیق.

بنابراین به نظر می‌رسد احتمال عدم بازپردخت وام توسط بنگاه‌ها از شرایط اقتصاد کلان تاثیر می‌پذیرد و مطالبات غیرجاری رفتار پادچرخه‌ای^۱ دارند (مشابه یافته نمودار ۶). در مقابل تسهیلات جاری در دوران رونق به صورت معناداری با سرعت بیشتری رشد می‌کنند (۹ درصد رونق در مقابل ۴ درصد رکود) و رفتار هم‌چرخه‌ای^۲ دارند. مجموع رفتار پادچرخه‌ای و هم‌چرخه‌ای نرخ رشد تسهیلات غیرجاری و جاری سبب شده رفتار چرخه‌ای خاصی در نرخ رشد مجموع تسهیلات قابل مشاهده نباشد. رشد دارائی‌های ثابت و مجموع دارائی‌ها نیز در دوران انبساط و انقباض اقتصاد از نظر آماری تفاوت معناداری ندارند. به علاوه بررسی طرف بدهی‌های بانک‌ها نشان می‌دهد نرخ رشد سپرده‌ها و آورده سهام‌داران نیز در دوران رونق و رکود به صورت معناداری متفاوت نیست.

جدول ۳- مقایسه رفتار چرخه‌ای نسبت ارقام منتخب ترازنامه شبکه بانکی (نرمال شده به دارایی)

متغیر	نسبت به دارایی (فصلی)		
	احتمال برابری	میانگین رونق	میانگین رکود
تسهیلات جاری	۰.۹۵	۵۵.۱۰	۵۵.۰۳
جمع تسهیلات	۰.۰۹	۶۴.۵۴	۶۳.۴۷
دارائی‌های ثابت	۰.۰۰	۳.۱۷	۳.۸۷
جمع سپرده‌ها	۰.۱۳	۷۱.۱۴	۷۰.۰۰
حقوق صاحبان سهام	۰.۰۰	۶.۵۵	۷.۴۶

توضیح: در صورتی که احتمال برابری زیر ده درصد باشد، احتمال برابر بودن میانگین ارقام در دوران رونق و رکود در سطح اطمینان ۹۰ درصد رد نمی‌شود. منبع: داده‌های بانک مرکزی، محاسبات تحقیق.

نسبت اقلام ترازنامه شبکه بانکی به مانده دارایی، در دوره‌های رونق و رکود در جدول ۴ مقایسه شده‌اند. مشابه آن چه که در نمودار ۷ قابل مشاهده است، بانک‌ها به صورت متوسط در دوران رکود سهم کمتری از سبد دارایی‌شان را به تسهیلات اختصاص می‌دهند. در مقابل، سهم دارایی‌های ثابت در این دوران افزایش می‌یابد. با وجودی که میانگین نسبت تامین مالی دارایی بانک‌ها از طریق سپرده در دوران رونق و رکود از نظر آماری چندان معنادار نیست، به نظر می‌رسد مشارکت سپرده‌گذاران و سهام‌داران در تامین مالی بانک از شرایط کلان اقتصادی تاثیر پذیرفته؛ به این معنی که هم‌زمان با انقباض اقتصادی سهم سهام‌داران در تامین مالی بانک افزایش می‌یابد، هر چند افزایش سهم سپرده‌گذاران از نظر آماری معنی‌دار نیست.

جدول ۴ ضریب همبستگی اقلام منتخب ترازنامه (نرمال شده به سپرده) را با شاخص‌های چرخه تجاری نشان می‌دهد. در صورتی که همبستگی یکی از اقلام با وضعیت اقتصاد معنادار باشد، به این معنی است که رفتار آن قلم بر اساس وضعیت اقتصاد کلان (رونق یا رکود) تغییر می‌کند. همبستگی معنادار با اندازه چرخه (شکاف تولید) نیز نشان می‌دهد شدت تغییر قلم به شدت تغییر وضعیت اقتصاد وابسته است. بر این اساس مشاهده می‌شود که مطالبات جاری، تسهیلات جاری و جمع تسهیلات متناسب با شکاف تولید بزرگ می‌شوند (مطابق با یافته‌های جدول ۳ و نمودارهای ۱، ۶ و ۸).

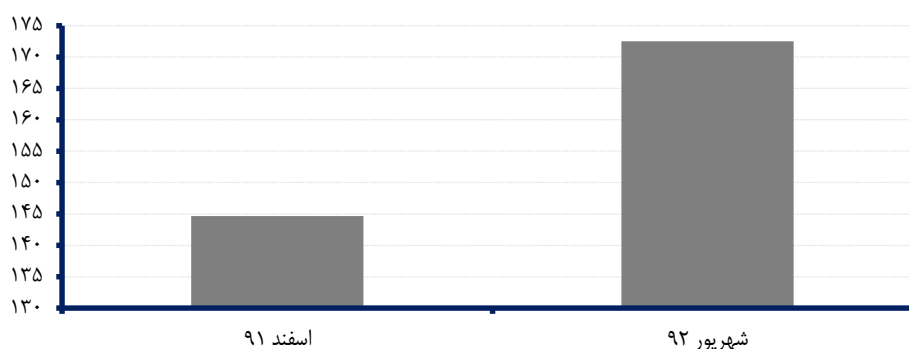
جدول ۴- بررسی همبستگی اقلام منتخب ترازنامه شبکه بانکی (نرمال شده به سپرده) با شاخص‌های چرخه اعتباری

نرمال شده به سپرده	تسهیلات جاری	مطالبات غیر جاری	ذخیره مطالبات مشکوک الوصول خاص	جمع تسهیلات	دارایی‌های ثابت	جمع دارایی‌ها
وضعیت اقتصاد (رونق/رکود)	۰.۲۱	۰.۰۸	۰.۳۹	۰.۲۰	-۰.۶۸	-۰.۱۴
احتمال صفر بودن همبستگی	۰.۳۱	۰.۷۰	۰.۰۵	۰.۳۴	۰.۰۰	۰.۵۰
اندازه چرخه	۰.۷۴	-۰.۳۷	-۰.۰۸	۰.۶۵	-۰.۴۶	۰.۱۱
احتمال صفر بودن همبستگی	۰.۰۰	۰.۰۷	۰.۷۱	۰.۰۰	۰.۰۲	۰.۵۹

توضیح: در صورتی که احتمال برابری زیر ده درصد باشد، احتمال صفر بودن ضریب همبستگی در سطح اطمینان ۹۰ درصد رد نمی‌شود. منبع: داده‌های بانک مرکزی، محاسبات تحقیق.

به نظر می‌رسد نسبت ذخیره‌گیری بانک‌ها در دوران رونق بیشتر می‌شود که با توجه به کاهش نسبت مطالبات غیرجاری در این دوران جای بررسی بیشتری دارد. ممکن است افزایش سوددهی و بهبود جریان نقدشوندگی در این دوران انگیزه بانک‌ها برای رعایت نسبت‌های احتیاطی را افزایش داده باشد. در حالی که مجموع دارایی‌های بانک‌ها رفتار چرخه‌ای ندارند، سهم دارایی‌های ثابت در دوران رکود افزایش و در دوران رونق کاهش می‌یابد (مطابق با یافته جدول ۳)؛ که نشانه‌ای از کاهش انگیزه تخصیص منابع به تسهیلات در دوران رکود اقتصادی است.

نمودار ۹- نسبت مطالبات غیرجاری به سرمایه پایه بانک‌ها (درصد)

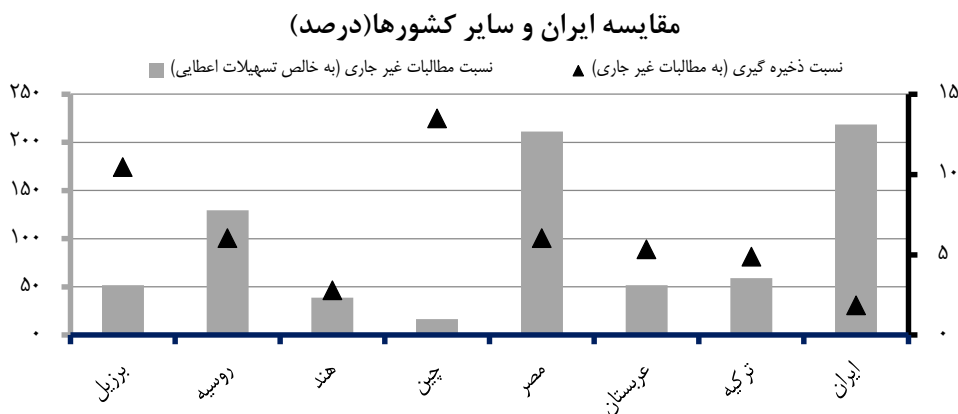
منبع: داده‌های بانک مرکزی، محاسبات تحقیق.

مقایسه میزان مطالبات غیرجاری و سرمایه پایه شبکه بانکی نشان‌دهنده ریسکی است که از طرف وام‌های بازپرداخت نشده به شبکه بانکی وارد می‌شود. در صورتی که بانک موفق به بازپس‌گیری این وام‌ها نشود، معادل مبلغ مطالبات غیرجاری به هزینه‌های بانک اضافه می‌شود که در نهایت در زیان انباشته و کاهش مانده حقوق صاحبان سهام نشان داده می‌شود. بیشتر بودن این نسبت از ۱۰۰ (نمودار ۹) نشان می‌دهد سرمایه پایه بانک‌ها برای پوشش ریسک عدم بازپرداخت بدهی کافی نیست و این ریسک می‌تواند به سپرده‌گذاران شبکه بانکی منتقل شود.

مقایسه ایران و کشورهای هم‌مرتب (نمودار ۱۰) از حیث ریسک اعتباری بانک‌ها نشان می‌دهد در سال ۲۰۱۰، ایران در مقایسه با گروه مرجع، بالاترین نسبت وام‌های غیرجاری و پایین‌ترین نسبت ذخیره‌گیری را داشته است. طبق نرم‌های بین‌المللی، نسبت مطالبات غیرجاری در استانداردهای بین‌المللی ۲ و در بررسی‌های بین‌کشوری حدود ۵ درصد است.

نمودار ۱۰- نسبت مطالبات غیرجاری (محور چپ) به کل تسهیلات و نسبت ذخیره‌گیری (محور راست) در سال ۲۰۱۰.

منبع: ارائه اسد جفری، ۲۴ کنفرانس سالانه سیاست‌های پولی و ارزی

۴- تحلیل علل و عوامل

۴.۱- عارضه‌یابی

عوامل پیدایش و ماندگاری مطالبات غیرجاری بانک‌ها را می‌توان به دو دسته درونی و بیرونی تقسیم کرد. در درون سیستم بانکی، به نظر می‌رسد ضعف اقتدار ناظر پولی و اعتباری، فقدان نظام اعتبارسنجی، ضعف مدیریت در بانک‌ها - شامل عدم استقلال هیئت مدیره و عدم ثبات مدیریتی بانک‌های دولتی -، ضعف سازوکارهای کنترلی به خصوص کنترل داخلی بانک‌ها مهم‌ترین عوامل باشند.

در بعد بیرونی نیز مداخلات قوه مقننه در تصویب قانون عدم الزام سپردن وثیقه ملکی به بانک‌ها (مصوب تیر ۱۳۸۰) و قانون تسهیل اعطای تسهیلات بانکی (مصوب تیر ۱۳۸۶)، موجب کاهش کیفیت دارایی‌های پشتیبان بانک‌ها شده‌اند. به علاوه ماده ۳۴ مکرر قانون ثبت، هزینه تملیک و فروش وثایق پشتیبان را برای بانک‌ها بالا برده است.

از سوی دیگر، بندهای ۲۸، ۲۹ و ۱۶ در قوانین بودجه کل کشور سال‌های ۹۰، ۹۱ و ۹۲ موجب فشار زیاد به بانک‌ها برای بخشودگی جرایم، تقسیط بدهی و استمهال بدهی‌های غیرجاری بدهکاران بدحساب شد. اجرای بندهای ۲۸ و ۲۹ موجب عدم شفافیت صورت‌های مالی بانک‌ها و آمارهای بانکی شد؛ بند ۲۸ بانک‌ها را مجاز و بند ۲۹ آنان را مکلف به تقسیط و استمهال نمود. طبق آخرین آمار دریافتی از عملکرد این دو بند تا دی ۹۲، ۵۴ درصد از تسهیلاتی که طی ۳ سال جاری استمهال شده‌اند، مجدداً معوق شده‌اند. متوسط تسهیلات استمهال شده به موجب این دو بند در این دو سال به ترتیب ۲۸ و ۸۹ میلیون تومان بوده است.

سیاست‌گذاری‌های قوه مجریه نیز به شرح زیر از عوامل تضعیف اقتدار بانک‌ها در تصمیم‌گیری‌های اعتباری شده است: تسهیلات تکلیفی در بودجه‌های سنواتی و نیز تکلیف بانک‌ها به تامین مالی طرح‌های توجیه مالی و اقتصادی، مداخلات گسترده وزارت کار و امور اجتماعی و استانداران در دولت نهم در خصوص تامین اعتبار بنگاه‌های زودبازده در تصمیمات اعتباری بانک‌های دولتی، بخشودگی جرایم دیرکرد، استمهال و تقسیط مجدد بدهی‌های بدهکاران سیستم بانکی، تکلیف بانک‌ها به پرداخت تسهیلات ارزان‌قیمت به اشخاص فاقد اهلیت اعتباری بدون دریافت وثایق معتبر، الزام بانک‌ها به تضمین قراردادهای فاقد اعتبار کافی، تکلیف بانک‌ها به اعطای تسهیلات به شرکت‌های بزرگ به رغم رتبه اعتباری پایین، تخطی از استانداردهای حرفه‌ای و انباشت مطالبات لاوصول پیمانکاران از دولت. تلاطم‌های ارزی سه سال گذشته نیز به دلیل تغییرات پیش‌بینی نشده در صورت‌های مالی فعالان اقتصادی، در پیچیده شدن مسئله مطالبات غیرجاری بانک‌ها نقش زیادی داشته است.

نقش عوامل فرهنگی نیز در افزایش هزینه‌های حل و فصل مسئله غیر قابل انکار است. تبلیغات منفی و گسترده علیه بانک‌ها طی سال‌های اخیر، تحریم دریافت جرمه تاخیر تادیه از سوی برخی مراجع عظام تقلید و تلقی برخی دولت‌ها مبنی بر این که سهام‌داری بانک‌های دولتی جواز مداخله گسترده در تخصیص منابع آن‌ها است از مهم‌ترین این عواملند.

۲-۴. تحلیل نظری

با توجه به ماهیت وام‌دهی، غیرجاری شدن بخشی از مطالبات بانک‌ها به عنوان یکی از پیامدهای معمول این فرآیند گزیرناپذیر است. به صورت خاص در رابطه بانک و بنگاه نااطمینانی‌های روند کلی اقتصاد، ریسک فعالیت در یک صنعت خاص و ریسک ویژه بنگاه سبب فاصله گرفتن تولید نهایی بنگاه از مقدار پیش‌بینی شده و در نتیجه کاهش توان بازپرداخت وام می‌شوند. با این حال نااطمینانی بانک و بنگاه به یک اندازه نبوده و اطلاعات بنگاه از مورد و نحوه مصرف وام از بانک به مراتب بیشتر است.

غیرجاری شدن مطالبات کارایی نظام بانکی را با مشکل مواجه کرده و هزینه‌های بانک را افزایش می‌دهد؛ به علاوه، قفل شدن وجوه در وام‌های بی‌بازگشت امکان بازبینی در سبد اعتباری بانک‌ها را تقلیل و کارایی را کاهش می‌دهد، بانک تلاش می‌کند ابزارهایی طراحی کند که از طریق کاهش نااطمینانی و عدم تقارن اطلاعات احتمال نکول را کاهش دهد.

با افزایش نااطمینانی‌های سطح کلان نکول زیاد می‌شود، بانک‌ها سهم وام از سبد دارایی‌شان را کاهش می‌دهند و در دارایی‌های کم‌ریسک‌تر سرمایه‌گذاری می‌کنند. به علاوه ترجیح می‌دهند به منظور کاهش ریسک، وام‌هایی با دوره انقضای کوتاه‌تر پرداخت کنند. این استراتژی نظام بانکی در مورد اعطای وام می‌تواند کل اقتصاد را نیز متاثر کند. مثلاً در صورتی که در پاسخ به افت تولید گذرا، رفتار بانک‌ها در اعطای اعتبارات بانکی انقباضی باشد، رکود بخش واقعی عمیق‌تر می‌شود؛ در حالی که اگر اعطای اعتبار بر اساس اعتبارسنجی مناسب مشتریان ادامه پیدا کند، می‌تواند به عنوان محرکی برای خروج از افت تولید موقت عمل کند.^۱

بخشی از نااطمینانی بانک‌ها درباره نکول اعتبارات، به کیفیت فعالیت و نحوه اداره وجوه توسط وام‌گیرنده مربوط می‌شود. ریسک ویژه فعالیت بنگاه و اطلاعات نامتقارن میان بانک و بنگاه عمده‌ترین منابع نااطمینانی سطح خرد به حساب می‌آیند. کژگزینی و کژمنشی در بازار اعتبار از عدم تقارن اطلاعات بین وام‌گیرنده و وام‌دهنده نشأت می‌گیرد.^۲ اطلاع کمتر بانک از ریسک‌های مرتبط با بنگاه سبب می‌شود بانک نتواند وام‌گیرندگان خوش حساب را از بدحساب تمیز دهد. در نتیجه ممکن است بانک دچار کژگزینی شود و سهواً وام‌گیرنده بدحساب را به عنوان وام‌گیرنده خوش حساب طبقه‌بندی کند. از سوی دیگر، مطلع بودن بنگاه از ناکامل بودن اطلاعات بانک تلاش بنگاه در کسب سود را کاهش و انگیزه بنگاه برای مصرف وام در موضوعی با ریسک بالاتر را افزایش می‌دهد (کژمنشی). در هر دو مورد ریسک عدم بازپرداخت بدهی و زیان بالقوه بانک از عملیات اعطای اعتبار افزایش می‌یابد.

برای کاهش این نااطمینانی، بانک (۱) پیش از اعطای وام، اهلیت اعتباری مشتری را می‌سنجد؛ (۲) با وثیقه‌گیری و تعیین شرایط وام (نرخ، مدت و مبلغ) امنیت بازگشت وام را افزایش می‌دهد و (۳) پس از اعطای وام بر نحوه مصرف وجوه نظارت می‌کند.

۱- این مبحث در یادداشت سیاستی جداگانه‌ای با عنوان «چرخه‌های حقیقی و اعتباری» با جزئیات بیشتری بررسی شده است.

۲- این مبحث در یادداشت سیاستی جداگانه‌ای با عنوان «شکست بازار اعتبارات» با جزئیات بیشتری بررسی شده است.

بانک با استفاده از ابزارهایی چون افزایش نرخ وام‌دهی، اعمال سقف اعتباری و افزایش میزان وثیقه احتمال نکول را کاهش می‌دهد. استفاده از این ابزارها سبب می‌شود بنگاه‌هایی که قادر به پرداخت هزینه مالی بالاتر نیستند و یا نمی‌توانند وثیقه لازم را فراهم آورند از صف متقاضیان خارج می‌شوند. به علاوه، انگیزه پیدا می‌کنند قابل اعتماد بودنشان را برای بانک مشخص کنند تا از شرایط مناسب‌تر قرارداد وام منتفع شوند. علامت‌دهی بنگاه (مثلاً بر اساس ارائه صورت‌های مالی شفاف) نااطمینانی بانک در تعیین اعتبار بنگاه را کاهش می‌دهد. در نتیجه در مجموع سهم مشتریان خوش حساب در سبد اعتباری بانک افزایش و سهم مطالبات غیرجاری کاهش می‌یابد. به نظر می‌رسد قیود نهادی توان بانک‌های ایران را برای تغییر شرایط وام، متناسب با ویژگی‌های وام‌گیرنده محدود کرده‌اند. با توجه به آن که نرخ سود حقیقی وام‌های بانکی در بسیاری از سال‌ها منفی بوده، فاصله زیاد هزینه فرصت تامین مالی از سایر منابع و نرخ سود تسهیلات بانکی، وام‌گیرندگان را برای حداکثر بهره‌مندی از این منبع تشویق کرده و برای وام‌گیرنده این انگیزه را ایجاد کرده که تا جای ممکن این منبع مالی ارزان‌قیمت را در اختیار داشته باشد. بنابراین در صورتی که جریمه دیرکرد به اندازه کافی بازدارنده نباشد و به اجرا گذاشتن وثیقه برای بانک‌ها طولانی و پرهزینه باشد، وام‌گیرنده ترجیح می‌دهد بازپرداخت وام را به تعویق بیندازد. در واقع در شرایطی که نرخ سود وام، تورم را پوشش ندهد، تورم سبب بازتوزیع ثروت از وام‌دهنده به وام‌گیرنده می‌شود؛ مشابه شرایطی که متناسب با تورم، به وام‌گیرنده یارانه پرداخت شود.

تقویت نهادهای اعتبارسنجی و تضمین‌کننده قرارداد و همچنین فرآیند تسویه خارج از دادگاه، به عنوان زیرساخت‌های اصلی بازار اعتبار می‌تواند میزان وام‌های غیرجاری و اثرات نامطلوب آن‌ها بر بخش حقیقی اقتصاد را کاهش دهد. نظارت بر وام‌گیرندگان نیز سبب کاهش هزینه مطالبات غیرجاری و افزایش هزینه‌های عملیاتی بانک می‌شود. بنابراین بانک تلاش می‌کند با انتخاب مشتریان خوش حساب و مشتریانی که دارای شناسنامه مالی بوده و نظارت بر آن‌ها کم‌هزینه‌تر است (مانند بنگاه‌های بزرگ)، ترکیب هزینه نظارت و هزینه مطالبات سوخت شده را حداقل کند. بانک‌هایی که کارایی کمتر و هزینه‌های بیشتری دارند، منابع کمتری را به نظارت بر بنگاه‌ها اختصاص می‌دهند و بیشتر در معرض مطالبات غیرجاری قرار می‌گیرند.

۳-۴. تحلیل تجربی کلان

از آنجا که وضعیت اقتصاد کلان می‌تواند بر تعداد قابل ملاحظه‌ای از وام‌گیرندگان به صورت هم‌سو و هم‌زمان اثر بگذارد، پدیده‌هایی مانند کاهش رشد اقتصادی و عدم دسترسی به مواد اولیه و واسطه‌ای ناشی از تحریم توان عمومی بنگاه برای بازپرداخت تسهیلات را کاهش می‌دهند. افزایش نااطمینانی، تغییر ناگهانی نرخ ارز و کاهش تقاضای کل نیز نیاز بنگاه به سرمایه در گردش را افزایش می‌دهند، بنگاه را با کمبود نقدینگی مواجه و احتمال نکول را زیاد می‌کنند. افزایش نرخ تورم نیز از مسیر کاستن از نرخ حقیقی تسهیلات، انگیزه بازپرداخت تسهیلات را کاهش می‌دهد.

به استناد مطالعات بین‌المللی^۱ نرخ رشد تولید ناخالص داخلی با وجودی که مهم‌ترین عامل افزایش نسبت مطالبات غیرجاری محسوب می‌شود نمی‌تواند همه تغییرات این نسبت را در کشورهای مختلف توضیح دهد. افزایش نرخ ارز در کشورهایی که استقراض ارزی زیادی دارند و در مقابل آن ابزارهای محافظ ایجاد نکرده‌اند، نقش مهمی در افزایش نسبت مطالبات غیرجاری داشته است. کاهش ارزش دارایی‌ها، مانند ارزش بازار سهام نیز می‌تواند کیفیت دارایی بانک‌ها را خصوصاً در کشورهایی که ارزش بازار سهام به تولید ناخالص داخلی آن‌ها زیاد است با مشکل مواجه کند. افزایش نرخ سود وام‌ها نیز سبب افزایش احتمال عدم بازگشت وام‌های اعطایی می‌شود.

شرایط اقتصاد کلان ایران طی سال‌های اخیر با فرض ثابت بودن سایر شرایط، احتمال بازپرداخت وام از طرف بنگاه را کاهش داده است.^۲ با وجود ثبات تقریبی نرخ سود اسمی تسهیلات (نرخ موزون تسهیلات مبادله‌ای) نرخ تورم از سال ۸۸ صعودی بوده؛ روند نزولی نرخ رشد اقتصادی از سال ۸۹ آغاز شده؛ جهش نرخ ارز در نیمه سال ۹۰ مواد اولیه تولید را گران کرده و در کنار تشدید محدودیت‌های ناشی از تحریم، نیاز بنگاه‌های اقتصادی به سرمایه در گردش را به میزان قابل ملاحظه‌ای افزایش داده است. توان بازپرداخت تسهیلات

1 - Beck, Roland, Petr Jakubik, and Anamaria Piloii. Non-performing loans: what matters in addition to the economic cycle? No. 1515. 2013.

۲- این مبحث در گزارش سیاستی «تنگنای اعتباری: شواهد خرد تا پیامدهای کلان» با جزئیات بیشتری بررسی شده است.

تولیدکنندگان کالاهای مبادله‌پذیر نیز از واردات زیاد متکی به افزایش درآمدهای نفتی و افت شدید نرخ واقعی ارز در سال‌های ۸۴ تا ۹۱ لطمه زیادی دیده است.

۵- آثار و پیامدها

یکی از مهم‌ترین آثار مطالبات غیرجاری بانک‌ها، کاهش ظرفیت و قدرت اعتباری آن‌هاست. منابع اعطای وام از دو منشا وصولی‌ها و سپرده‌های جدید فراهم می‌شود. اثر مستقیم انباشت مطالبات غیرجاری، کاهش وصولی‌هاست. اثر بزرگ‌تر این مطالبات، تخریب دارایی بانک‌ها و تضعیف استحکام و سلامت آن‌هاست. مطالبات غیرجاری جلوه بیرونی عدم مدیریت صحیح ریسک اعتباری بانک‌هاست. هرچه درجه وخامت مطالبات غیرجاری بیشتر و احتمال وصول آن‌ها کم‌تر باشد، کیفیت دارایی بانک‌ها پایین‌تر است. در صورتی که عدم توانایی بانک‌ها در وصول مطالبات اعتباری‌شان گسترده بوده و مطالبات غیرجاری به لحاظ مقیاس یا شیوع گسترده باشد، این نوع مطالبات موجب لطمه به ثبات مالی و افزایش احتمال وقوع بحران بانکی می‌شوند. از سوی دیگر انباشت مطالبات غیرجاری و استمرار نکول در بازپرداخت مطالبات بانک‌ها، موجب تخریب رابطه بانک و بنگاه و کاهش تمایل بانک‌ها به وام‌دهی می‌شود. تخریب سرمایه اجتماعی شکل گرفته در روابط بیرونی بانک‌ها از دیگر پیامدهای شیوع نکول است.

۶- راهکارها

راهکارهای مدیریت مطالبات غیرجاری بانک‌ها، در دو بخش پیشگیری و درمان طبقه‌بندی می‌شوند. در بعد پیشگیری، مهم‌ترین اقدام ایجاد دفتر اعتباری^۱ برای تسهیل به اشتراک‌گذاری اطلاعات مالی مشتریان است. این دفتر نهادی متمرکز است که هر چند می‌تواند غیر حاکمیتی بوده و توسط کانون بانک‌ها تاسیس شود ولی از آن‌جا که کالایی شبه عمومی تولید می‌کند، لازم است عرضه محصول آن توسط حاکمیت پشتیبانی شود. تمام اطلاعات مالی اشخاص حقیقی و حقوقی که رد پای از کیفیت ایفای وظایف شهروندی اشخاص در آن‌ها قابل پیگیری بوده و می‌توانند مبنای تشکیل شناسنامه مالی مشتریان بالفعل و بالقوه اعتباری بانک قرار گیرند لازم است به حکم قانون توسط این دفتر جمع‌آوری، دسته‌بندی و راستی‌آزمایی شده و بنا به مورد در اختیار بانک‌های متقاضی قرار گیرند. سازوکار مکمل دفتر اعتباری، تشکیل موسسات خصوصی اعتبارسنجی مشتریان است؛ نهادهایی که با استفاده از اطلاعات قابل خرید از دفتر اعتباری، به امتیازدهی یا رتبه‌بندی اعتباری اشخاص حقیقی و حقوقی بالفعل بانک‌ها می‌پردازند. بدیهی است امتیازها و رتبه‌های اختصاص یافته از سوی موسسات اعتبارسنجی، صرفاً راهنمای مدیران بانکی بوده و تصمیم‌گیری در مورد اعطای اعتبار، به اقتضای منابع موجود و درجه ریسک‌گریزی بانک، به عهده بانک است.

اخذ وثایق معتبر و سهل‌البیع، شیوه سنتی و البته پر هزینه پوشش ریسک اعتباری برای شمار زیادی از بانک‌هاست. تشکیل بانک اطلاعاتی دارایی‌های به وثیقه گرفته شده که لازم است به صورت مشاع در دسترس بانک‌ها باشد، تصحیح فرایند ارزش‌گذاری وثایق و کاهش هزینه‌های حقوقی تملیک وثایق وام‌های نکول شده از تدابیری است که رجوع به وثایق برای پوشش ریسک اعتباری را تسهیل می‌کند.

در بعد درمان، قدم اول تاسیس شرکت مدیریت دارایی‌ها^۲ برای خرید مطالبات مشکوک‌الوصول و پاک کردن آن‌ها از ترازنامه بانک‌هاست. این شرکت موسسه‌ای است که هر چند می‌تواند خصوصی باشد، اما منابع لازم برای تاسیس آن باید از سوی دولت تامین شود. کار شرکت مزبور در گام اول، مذاکره با بانک‌ها برای خرید مطالبات مشکوک‌الوصول آن‌هاست. بدیهی است این اقدام مستلزم آن است که به لحاظ قانونی، بانک به عنوان بستانکار قادر به انتقال مالکیت وام‌های خود بوده و پس از این انتقال، ادعای شرکت مدیریت دارایی‌ها - یا هر خریدار دیگر- در استیفای مطالبات خود از بدهکاران نافذ باشد. در گام بعد دارایی‌های تنزیل شده متناسب با احتمال وصول، در بازار ثانویه به مزایده گذارده شده یا شرکت راسا برای حراج وثایق آن‌ها اقدام می‌کند. برای این کار لازم است ابتدا این مطالبات از طریق

1 - Credit Bureau

2 - Asset Management Company

فرآیند اوراق بهادارسازی^۱، تقسیم‌پذیر شود. در غیر این صورت حراج این دارایی‌ها در بازار ثانویه، با هزینه مبادلاتی زیادی همراه است. از سوی دیگر، برای آن که خریداران بالقوه این اوراق قادر به قیمت‌گذاری آن‌ها باشند لازم است جریان نقد^۲ این اوراق روشن باشد. در غیر این صورت نرخ تنزیل اوراق متناسب با درجه نقدشوندگی آن‌ها قابل تعیین خواهد بود. ایده اصلی تشکیل شرکت مدیریت دارایی‌ها، آزاد کردن بانک‌ها از فعالیت‌های غیر بانکی، پاک کردن ترازنامه آن‌ها از دارایی‌های بد و آسوده کردن سپرده‌گذاران و سهام‌داران از سرایت خطر و آسیب اشتباهات گذشته بر تصمیمات و عواید آتی است.

اقدام درمانی مکمل ولی مستقل از تشکیل شرکت مدیریت دارایی‌ها، جدا کردن بانک‌های خوب از بانک‌های بد است. معیار این تفکیک، کیفیت دارایی بانک‌ها و به طور مشخص نرخ مطالبات غیر جاری آن‌ها است. این اقدام که در دوران گذار و برای تخفیف اثر انباشت مطالبات غیر جاری بر بازارهای مالی توصیه می‌شود، با محدود کردن گستره مسئله از کل بانک‌ها به بانک‌های بد، بانک‌هایی که کیفیت دارایی آن‌ها از مقدار آستانه‌ای تعیین شده توسط رگولاتور پایین‌تر است را آماده ادغام، تملیک یا سایر اقدامات تجدید ساختار^۳ می‌کند.

۷- جمع‌بندی

مطالبات غیر جاری بانک‌ها مساله‌ای ملی و فراقوه‌ای است که محدود کردن آن به بانک‌ها ظرفیت حاکمیت برای تشخیص ابعاد و ارزیابی حجم اقدامات لازم برای حل و فصل آن را به شدت تقلیل می‌دهد. از سوی دیگر مدت‌هاست که این پدیده به دلیل ابعاد مالی، گستره نهادی، ماندگاری زمانی و پیچیدگی عوامل درگیر در پیدایش و پایداری‌اش، از سطح خرد به سطح کلان اقتصاد منتقل شده است. با توجه به این نکته، جستجو برای یافتن مقصر یا مقصران که با تمرکز بر مصادیق و غفلت از ابعاد کلان - مالی^۴ آن همراه است، رویکرد جامع و فنی برگرفته از تلفیق تدابیر حقوقی، مالی، مدیریتی و اقتصادی را تحت‌الشعاع رویکرد قضایی قرار می‌دهد. این در حالی است که بنا به تجارب بین‌المللی و نیز تجارب سال‌های اخیر کشورمان، رویکرد قضایی پرهزینه و پسینی است، در حالی که حتی در صورت تمرکز بر موارد و تخلف از نگاه کلان نیز توصیه بر تسویه بیرون دادگاهی^۵ به جای رجوع به دادگاه برای حل مساله در مقیاس خرد می‌شود.

در این یادداشت توضیح داده شد که عدم تقارن اطلاعات بین بانک و وام‌گیرنده در قبل و بعد از اعطای وام، در بطن و سرشت تصمیمات اعتباری بانک قرار دارد. فقدان نهادهای جمعی (در سطح شبکه بانکی) و فردی (در سطح هر بانک) برای تقویم و تسهیم ریسک اعتباری بانک‌ها، آن‌ها را در برابر احتمال همیشگی نکول مشتریان، بی‌حفاظ قرار می‌دهد. فقدان نهادهای لازم برای تخفیف ریسک اعتباری و مدیریت زیان ناشی از نکول وام‌ها از یک سو و صنعتی‌زدایی^۶ ناشی از افت مستمر نرخ واقعی ارز و به دنبال آن وقوع رکود ناشی از تشدید مضایق تحریم، عوامل اصلی انباشت مطالبات غیر جاری در ترازنامه بانک‌ها بوده‌اند. انتساب این مساله به فساد شماری از فعالان اقتصادی و مدیران بانکی و غفلت از علل و عوامل نهادی و اقتصادی، همه بار مساله را بر خطای فردی عاملان مستقیم و بلاواسطه تخلیه کرده و رویکرد جامع و سیستمی را در حاشیه قرار می‌دهد.

فرجام مساله مطالبات غیر جاری، به رسمیت شناختن یک زیان بزرگ بر پایه راهکارهای قیمتی است. تا زمانی که بستانکار اختیار و الزام پذیرش این زیان را نداشته باشد و مدیران بانکی مصون از بازخواست سهام‌داران، رگولاتور پولی و مقام قضایی و حاشیه‌نشینان سیاسی، توانایی حقوقی و مدیریتی ثبت این زیان را فارغ از سبب آن، در ترازنامه بانک نداشته باشند، مساله مطالبات غیر جاری لاینحل می‌ماند.

1 - Securitization

2 - Cash Flow

3 - Restructuring

4 - Macro financial

5 - Out of Court Settlement

6 - Deindustrialization

فهرست گزارش‌های پژوهشی

عنوان	کد گزارش	نویسنده / نویسندگان
گزارش‌های پژوهشی در سال ۱۳۹۳		
گزارش ادواری «چشم‌انداز کوتاه‌مدت اقتصاد کلان ایران» (آبان‌ماه ۱۳۹۳)	MBRI-PR-93024	حمید زمان زاده
گزارش فصلی متغیرهای اقتصاد کلان (تابستان ۱۳۹۳)	MBRI-PR-93023	دکتر سیدعلی مدنی زاده، دکتر رامین مجاب، سجاد ابراهیمی، سعید بیات، مجید عینیان، هومن کرمی
گزارش ماهانه پیش بینی تورم (آبان‌ماه ۱۳۹۳)	MBRI-PR-93022	دکتر سیدعلی مدنی زاده، سعید بیات، هومن کرمی
گزارش فصلی تولید صنعتی ایران (تابستان ۱۳۹۳)	MBRI-PR-93021	سجاد ابراهیمی
شکست بازار اعتبارات	MBRI-PP-93020	فرهاد نیلی و امینه محمودزاده
سیستم حسابهای ادغام شده محیط زیستی و اقتصادی ایران (حساب اقماری محیط زیست ایران (SEEAIRAN))	MBRI-RR-93019	ابوالفضل خاوری نژاد
بررسی اثرات دور اول و دوم تحولات اقتصاد کلان بر ترازنامه بانک‌ها	MBRI-PN-93018	هادی حیدری
گواهی سپرده مدت‌دار سرمایه‌گذاری خاص: کاستی‌ها و راه‌حل‌ها	MBRI-PN-93017	رسول خوانساری، ماندانا طاهری، حمید زمان زاده
پیش‌بینی تورم ایران با استفاده از منحنی فیلیپس	MBRI-WP-93016	سید مهدی برکچیان، سعید بیات، هومن کرمی
چرخه‌های تجاری و اعتباری	MBRI-PP-93015	فرهاد نیلی و امینه محمودزاده
ارتباط پول و قیمت: با تمرکز بر اجزای شاخص قیمت مصرف‌کننده	MBRI-PP-93014	رامین مجاب
ارزیابی پویایی صنعت بانکداری ایران با تأکید بر رقابت‌پذیری	MBRI-PN-93013	اعظم احمدیان
هدف‌گذاری تورم؛ لزوم اعمال و پیش‌شرط‌های اساسی	MBRI-PN-93012	ایلناز ابراهیمی
ضرورت بازسازی چارچوب ارتباطی بانک مرکزی	MBRI-PP-93011	مریم همتی
کنترل اثرات ناپایداری و شکست ساختاری تورم با مدل‌های غیرخطی و زمان‌متغیر	MBRI-WP-93010	سید مهدی برکچیان، سعید بیات، هومن کرمی
راهکاری در جهت تقویت رعایت اصول شریعت در قراردادهای بانکی	MBRI-PN-93009	وهاب قلیچ و فرشته ملاکریمی
ارزیابی سرمایه بانک‌ها بر اساس استانداردهای بین‌المللی	MBRI-PN-93008	زهره خوشنود و مرضیه اسفندیاری
پیش‌بینی تورم ایران با استفاده از عوامل مشترک اجزای شاخص قیمت کالاها و خدمات	MBRI-WP-93007	سید مهدی برکچیان، سعید بیات، هومن کرمی
وضعیت صنایع در دوره‌های رونق و رکود	MBRI-PN-93006	مجید عینیان
ارزیابی وضعیت مطالبات غیرجاری در نظام بانکی ایران و مقایسه آن با سایر کشورها	MBRI-PN-93005	لیلا محرابی
معرفی روش‌های تامین مالی اسلامی در کشورهای مختلف	MBRI-PN-93004	لیلا محرابی
سپر سرمایه مخالف چرخه سندی از جمله اسناد توافق‌نامه سرمایه بال سه	MBRI-PP-93003	زهره خوشنود
آسیب‌شناسی بازار بین‌بانکی ریالی در ایران با تأکید بر ابعاد فقهی	MBRI-PP-93002	رسول خوانساری
اثر پسماند جانشینی پول در ایران	MBRI-RR-93001	سامان قادری
گزارش‌های پژوهشی در سال ۱۳۹۲		
ضرورت بازسازی چارچوب ارتباطی بانک مرکزی	MBRI-9228	مریم همتی
استقلال بانک مرکزی؛ گام نخست در پیشبرد اهداف سیاست‌گذاری پولی	MBRI-9227	مریم همتی
تأثیر نوسانات متغیرهای کلان اقتصادی بر مطالبات غیرجاری بخش بانکی؛ رهیافت اقتصادسنجی	MBRI-9226	حامد عادل نیک
اثرات پویای حجم کل بدهی‌ها بر بخش واقعی اقتصاد ایران (۱۳۶۰-۱۳۹۰) و ارزیابی آن به عنوان سازوکار هشداردهنده وقوع بحران مالی	MBRI-9225	احمدعلی رضایی
ارزیابی عملکرد بانک‌ها در سبب‌داری، بدهی، سود و زیان در سال‌های ۱۳۹۱-۱۳۹۲	MBRI-9224	اعظم احمدیان
تحلیل سهم از بازار بانک‌ها (۱۳۹۰-۱۳۹۱)	MBRI-9223	اعظم احمدیان
ارزیابی شاخص‌های سلامت بانکی، در بانک‌های ایران (۱۳۹۰-۱۳۹۱)	MBRI-9222	اعظم احمدیان
تجربه بانک‌های توسعه‌ای در بحران اقتصادی جهان و تحولات پس‌انداز و سرمایه‌گذاری در اقتصاد جهانی	MBRI-9221	لیلا محرابی
وضعیت آماری موسسات مالی اسلامی برتر در جهان (با تأکید بر نقش بانک‌های ایرانی)	MBRI-9220	وهاب قلیچ، لیلا محرابی
پایداری تورم و عوامل موثر بر آن در اقتصاد ایران	MBRI-9219	حجت تقی‌لو
مالیات ترمیمی در ترازوی عدالت	MBRI-9217	دکتر محمداسماعیل توسلی و وهاب قلیچ
مدیریت ثروت اسلامی	MBRI-9216	رسول خوانساری، رضا یارمحمدی
بررسی دیدگاه‌های فقهی پیرامون مسأله جبران کاهش ارزش پول	MBRI-9215	فرشته ملاکریمی
تحلیل عاملی نسبت‌های مالی بنگاه‌های صنعتی پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران	MBRI-9214	ماندانا طاهری، فرهاد نیلی

عنوان	کد گزارش	نویسنده / نویسندگان
صکوک کوتاه مدت و کاربردهای آن در بانکداری و مالی اسلامی	MBRI-9213	رسول خوانساری، حسین میسمی، لیلا محرابی
جعبه ابزار پیش بینی تورم در اقتصاد ایران	MBRI-9212	سید مهدی برکچیان، سعید بیات، هومن کرمی
محاسبه سود قطعی سپرده گذاران در بانکداری بدون ربا	MBRI-9211	حسین میسمی
ارزیابی عملکرد صنعت بانکداری در ایران (مقایسه سال های ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰)	MBRI-9210	اعظم احمدیان
نگاهی به چارچوب قانونی، نهادی و نظارتی ورشکستگی بانک	MBRI-9209	حمید قنبری
تحلیل شاخص های عملکرد شبکه بانکی در تأمین مالی تولید	MBRI-9208	اعظم احمدیان
بسترهای تشکیل منطقه بهینه پولی بین کشورهای سازمان همکاری اقتصادی (اگو)	MBRI-9207	مصعب عبدالهی آرانی
حاکمیت شرکتی، نظارت و مقررات احتیاطی در موسسات مالی اسلامی: گزارش پنجمین روز مدرسه زمستانه بانکداری اسلامی	MBRI-9206	حسین میسمی
استانداردهای حسابداری و حسابرسی در موسسات مالی اسلامی: گزارش چهارمین روز مدرسه زمستانه بانکداری اسلامی	MBRI-9205	وهاب قلیچ
مدیریت دارایی و بدهی در بانک های اسلامی: گزارش سومین روز مدرسه زمستانه بانکداری اسلامی	MBRI-9204	لیلا محرابی
مدیریت ریسک در بانک های اسلامی: گزارش دومین روز مدرسه زمستانه بانکداری اسلامی	MBRI-9203	رسول خوانساری
اصول و مقررات شرعی در معاملات و تأمین مالی: گزارش اولین روز مدرسه زمستانه بانکداری اسلامی	MBRI-9202	فرشته ملاکریمی
تورم و جبران کاهش ارزش پول از دیدگاه اسلامی: گزارش هفتمین جلسه نقد پژوهش های بانکداری و مالی اسلامی	MBRI-9201	حسین میسمی
گزارش های پژوهشی در سال ۱۳۹۱		
پولی کردن کسری بودجه از منظر اقتصاد اسلامی: گزارش ششمین جلسه نقد پژوهش های بانکداری و مالی اسلامی	MBRI-9111	حسین میسمی
مجموعه روایات ربا (بخش اول)	MBRI-9110	فرشته ملاکریمی
بررسی فقهی و حقوقی وثایق بانکی	MBRI-9109	فرشته ملاکریمی
عوامل مؤثر بر استفاده خانوارهای شهری از انواع خدمات مالی	MBRI-9108	فرهاد نیلی و مرضیه اسفندیاری
ضرورت معرفی رهنمود جدیدی در مدیریت ریسک نقدینگی با توجه به تحولات سیستم مالی در ایران	MBRI-9107	زهره خوشنود
ساختار بانکداری اسلامی در کشورهای اسلامی: نمونه موردی کشور مالزی	MBRI-9106	لیلا محرابی
مفهوم شناسی ربا و بهره	MBRI-9105	حسین میسمی
تورق چیست؟	MBRI-9104	وهاب قلیچ
چشم انداز اقتصاد اسلامی بر بحران مالی جهانی	MBRI-9103	لیلا محرابی
وضعیت بانکداری اسلامی در کشورهای منطقه MENA	MBRI-9102	لیلا محرابی
بحران یورو؛ ریشه های پیدایش و سناریوهای آینده	MBRI-9101	ایلناز ابراهیمی
گزارش های پژوهشی در سال ۱۳۹۰		
عملیات بازار باز در چارچوب بانکداری بدون ربا (تابستان ۱۳۹۰)	MBRI-9008	حسین قضاوی، حسین بازمحمدی
کتاب شناسی اقتصاد ریاضی (پاییز ۱۳۹۰)	MBRI-9007	فرهاد نیلی
برآورد قدرت بازاری در شبکه بانک های دولتی ایران (بهار ۱۳۹۰)	MBRI-9006	سید صفدر حسینی
جنبه های اساسی تغییر واحد پول ملی؛ تجربه ونزوئلا (تابستان ۱۳۹۰)	MBRI-9005	ابوالفضل اکرمی، پیمان قربانی
اصول اساسی اثربخشی نظام های بیمه سپرده (تابستان ۱۳۹۰)	MBRI-9004	حسین معصومی، محمد روشن دل
ساز و کارهای تأمین مالی شرکت های کوچک و متوسط (بهار ۱۳۹۰)	MBRI-9003	زهره سلطانی، زهره خوشنود، طاهره اکبری آلاشتی
بانکداری اخلاقی در جهان (بهار ۱۳۹۰)	MBRI-9002	وهاب قلیچ
مالیات تورمی دلار (بهار ۱۳۹۰)	MBRI-9001	حسین قضاوی
گزارش های پژوهشی در سال ۱۳۸۹		
بورس اوراق بهادار در ایران و برخی کشورهای منتخب	MBRI-8911	علی حسن زاده، اعظم احمدیان
قانون بانک مرکزی فدراسیون روسیه	MBRI-8910	امیر حسین امین آزاد، حسین معصومی
سیاست های پولی و قیمت نفت	MBRI-8909	مهدی منجمی
مدیریت نقدینگی و جوجه نقد صندوق شعب با استفاده از مدل انتشار	MBRI-8908	هادی حیدری، زهرا زواریان، ایمان نوربخش
مصوبه تشکیل مراکز خدمات سرمایه گذاری استانی	MBRI-8907	لیلا محرابی
بررسی برنامه پنجم توسعه کشور	MBRI-8906	مهشید شاهچرا
آیین نامه اجرایی حمایت از صادرکنندگان خدمات فنی و مهندسی	MBRI-8905	طاهره اکبری آلاشتی

پژوهشکده پولی و بانکی

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

عنوان	کد گزارش	نویسنده / نویسندگان
اثر خارجی بحران های مالی آمریکا و انگلستان بر دیگر نقاط جهان	MBRI-8904	ترانگ بوی، تامیم بایومی، مترجم: سوفی بیگلری
نقش یوان در موفقیت تجاری چین	MBRI-8903	پرستو شجری
ادوار تجاری و آزمون علیت گرنجر	MBRI-8902	مجید صامتی، سعید دائی کریم زاده، لیلا نیلفروشان
امکان سنجی فقهی-اقتصادی استفاده از نهاد وقف در تامین مالی خرد اسلامی	MBRI-8901	حسین میسمی، محسن عبدالهی، مهدی قائمی اصل

پژوهشکده پولی و بانکی

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

تهران: میدان آرژانتین، ابتدای بزرگراه آفریقا، پلاک ۱۰
کدپستی: ۱۵۱۴۹۴۷۱۱۱ صندوق پستی: ۷۹۴۹-۱۵۸۷۵

www.mbri.ac.ir